

RAISKAUSKRIISIKESKUS TUKINAINEN

/TUKINAINEN RY

LAUSUNTO

Oikeusministeriö

LUONNOS HALLITUKSEN ESITYKSEKSI EDUSKUNNALLE LAIKSI RIKOSLAIN 20 LUVUN MUUTTAMISESTA

Raiskauskriisikeskus Tukinainen on aikaisemmin lausunut nyt käsillä olevaan esitykseen liittyvistä rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksia koskevista epäkohdista ja muutostarpeista oikeusministeriölle 30.4.2010 antamallaan lausunnolla, puolustuskyvyttömän raiskausta koskevasta mietinnöstä 27.8.2010 antamallaan lausunnolla (48/2010) ja arviomuistiosta 19.6.2012 antamallaan lausunnolla (Raiskausrikosten lainsäädännölliset muutostarpeet (25/2012)). Edellä mainituissa lausunnoissamme olemme tuoneet esille perustelumme seksuaalirikoslainsäädännön muutostarpeille. Erityisesti olemme pitäneet tärkeänä rikoslain 20 luvun 3 §:n kumoamista tai siirtämistä osaksi rikoslain 20 luvun 1 §:ää tai 2:ää.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen puoltaa nyt käsillä olevaa hallituksen esitystä, mutta esittää vielä erikseen muutamia lisähuomioita joidenkin muutoskohtien osalta.

Pyydettyinä lausuntonaan hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi Rikoslain 20 luvun muuttamisesta Raiskauskriisikeskus Tukinainen lausuu nyt seuraavaa:

- **PAKOTTAMINEN SUKUPUOLIIHTEYTEEN (RL 20 luku 3 §) -
SIIRTÄMINEN RAISKAUSTA KOSKEVAAN PYKÄLÄÄN
(RL 20 LUKU 1 §)**

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun

muuttamisesta ehdotetaan rikoslain nykyisen sukupuoliyhteyteen pakottamista (RL 20 luku 3 §) tarkoittavan pykälän siirtämistä raiskauspykälään (RL 20 luku 1 § 3 mom.). Esityksen mukaan tekoa ei kuitenkaan enää voitaisi pitää perustekomuotoa lievempänä, jos siinä on käytetty väkivaltaa. Rangaistusasteikoksi 3 momentin mukaisista teoista esitetään vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen toteaa, että tämä muutosesitys on hallituksen esityksen tärkeimpiä uudistuksia uhrien oikeuksien kannalta. Esityksessä todetaan aivan oikein, että rikosnimikkeen tulee antaa asianmukainen, rikoksen paheksuttavuutta ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaa luonnetta vastaava kuva rikoksesta.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen on aiemmin arviomuistiosta 19.6.2012 (Raiskausrikosten lainsäädännölliset muutostarpeet (25/2012)) antamassaan lausunnossa esittänyt oman ehdotuksensa raiskauksen tunnusmerkistöksi. Mielestämme ehdotuksemme on ajankohtainen vielä tässäkin lainsäädäntövaiheessa. Olemme ehdottaneet rikoslain 20 luvun 1 §:n muuttamista seuraavasti: Olisiko 1 momentti mahdollista kirjoittaa näin: ”Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa tai muulla tavoin uhkaamalla, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi”? Olisiko estettä hahmotella nykyinen 2 momentti vastaavasti näin: ” Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen toisen tiedottomuutta, sairautta, vammaisuutta tai muuta avutonta tilaa, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan”?

Rangaistusasteikko säilyisi siis ennallaan ja kattaisi kaikki perusmuotoisiksi määritellyt raiskaukset. Lievää raiskausta ei olisi erikseen, mikä vastaisi enemmän monien raiskausten uhrien ja kansan oikeustajua. Jos kuitenkin lainsäätäjällä pitää tärkeänä määritellä lakiin eri rangaistusasteikkoja raiskausta tarkoittavan 1 §:n sisällä, puollamme hallituksen esityksessä ehdotettua rangaistusseuraamuksen korottamista neljään vuoteen vankeutta siinä erikseen määritellyissä tapauksissa. Samaan lopputulokseen voisi päätyä myös lieventämisperusteiden kautta. Tässä hallituksen esityksessä ei kuitenkaan ole käsitelty rikoslain lieventämis- tai koventamisperusteiden muuttamista.

Hallituksen esityksessä (s. 49) todetaan, että ehdotetut muutokset merkitsevät sitä, että uudistuksen jälkeen raiskausrikoksessa olisi vain poikkeuksellisesti kysymys teosta, jota ei tule arvioida vähintään perusmuodon mukaiseksi raiskaukseksi. Tätä lainkohdan poikkeusluonnetta on syytä painottaa entisestään jo senkin vuoksi, että aikanaan myös pakottaminen sukupuoliyhteyteen tarkoitettiin poikkeukseksi pääsäännöstä. Käytäntö

kuitenkin muodostui täysin päinvastaiseksi, mistä myös Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuoden 2012 selvitys raiskausrikoksista kertoo (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Selvityksiä raiskausrikoksista). Raiskauskriisikeskus Tukinainen on monissa yhteyksissä tuonut esiin käytännön työssään uhrien parissa havaitsemiaan epäkohtia tämän ns. 'lievän raiskauksen' kohdalla.

Nyt esitettävän lakimuutoksen jälkeen fyysinen väkivalta ei enää missään muodossa esityksen mukaan voisi johtaa perusmuotoa lievempään arviointiin. Tämä on tärkeä muutos, sillä fyysisen väkivallan arvioiminen vähäiseksi on johtanut oikeuskäytännössä raiskausten uhrien epäasialliseen kohteluun oikeusjärjestelmässä. Jos fyysinen väkivalta käsitteenä edelleen säilytetään hallituksen esityksen mukaan seksuaalirikosten tunnusmerkistöissä, nyt puheena oleva rajaus (tekoa ei voida arvioida lievemmäksi, jos fyysistä väkivaltaa on käytetty) lain esitöissä on välttämätöntä oikeuskäytännön ohjaamiseksi oikeaan suuntaan. Olisi mielestämme syytä kuitenkin kirjoittaa vielä selkeämmin näkyviin lain perusteluihin, että fyysiseen väkivaltaan rinnastetaan myös ne tilanteet, joissa uhri on lamaantunut tai alistunut raiskaukseen. Raiskausta ei tule arvioida lievemmäksi teoksi vain siksi, että fyysisen väkivallan merkkejä uhrissa ei olisi havaittavissa.

Sen sijaan henkinen väkivalta raiskaustilanteessa kuitenkin näyttäisi vielä lakimuutoksen jälkeenkin valitettavasti johtavan tekijän lievempään rankaisemiseen hallituksen esityksen mukaan. Tekijän uhkauksen vähäisyys mainitaan tekoa lieventävänä seikkana (raiskaus vähemmän törkeä). Hallituksen esityksessä todetaan, että "kysymyksessä voisi siis olla **hyvin vähäinen uhkaus käyttää väkivaltaa**". Kun tekijän uhkaus käyttää väkivaltaa arvioidaan "hyvin vähäiseksi", raiskausta voidaan pitää lievemmin rangaistavana esityksen mukaan. On syytä olettaa, että väkivallalla uhkaamisen arvioiminen tietyllä asteikolla ei tule olemaan helppoa jatkossakaan. Väkivallalla uhkaaminen on joidenkin arvioiden mukaan jo sinällään rinnastettavissa väkivaltaan, ja psyykkiset seuraukset ovat uhrille usein samanlaisia kuin fyysisen väkivallan jäljiltä. Raiskauskriisikeskus Tukinainen ehdottaa, että väkivallalla uhkaaminen rinnastetaan raiskauksen tunnusmerkistöissä väkivaltaan. Väkivallalla uhkaaminen missään muodossa ei siten lieventäisi tekijälle tulevaa rangaistusta toisin kuin nyt hallituksen esityksessä ehdotetaan.

Hallituksen esityksessä ei ole käytännön esimerkkejä mahdollisista poikkeuksellisista olosuhteista, joissa raiskauksen voitaisiin arvioida olevan tavanomaista lievemmin rangaistava. On oletettavaa, ettei hallituksen esityksen mukaista lievemmin rangaistavaa raiskausta ole esimerkein osoitettavissa. Lainvalmisteluasiakirjat ovat lainsoveltajien käytössä ja siksi ohjaavat oikeuskäytäntöä ja estävät mahdollisia vääriä tulkintoja. Käytännön esimerkit lievemmin rangaistavista teoista, jotka edustaisivat valistunutta käsitystä raiskausten teko-olosuhteista olisivat tarpeellisia. (Ei tällaisia esimerkkejä: ”jos mies on hyväksikäyttänyt nukkuvaa naista kerran työntämällä sormensa tai viemällä peniksensä naisen vaginaan ja välittömästi lopettanut teon, kun nainen on herännyt tai protestoinut”. Ks. arviomuistio 48/2010, yksityiskohtaiset perustelut). Jos valistuneita esimerkkejä ei ole osoitettavissa, Raiskauskriisikeskus Tukinaisen edellä oleva esitys rikoslain 20 luvun 1 §:ksi on perusteltu.

Vääränlaisten käytäntöjen ehkäisemiseksi olisi tärkeää täsmentää hallituksen esityksen perusteluja erityisesti seuraavilta osin:

Raiskauspykälää koskevassa yksityiskohtaiset perustelut -kohdassa (3. kappale) viitataan 'sukupuoliyhteyden laajaan määritelmään', minkä vuoksi joitakin tekotapoja voitaisiin pitää joissain tilanteissa vähemmän törkeinä eli arvioida raiskaus lievemmin rangaistavana tekona. Perusteluissa toki viitataan poikkeustilanteisiin, mutta toisinaan poikkeuksista on syntynyt pääsäännön kaltainen oikeuskäytäntö kuten aiemmin on todettu. (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksestä vuodelta 2012 ilmenee sukupuoliyhteyden pakottamisen kohdalla näin käyneen. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Selvityksiä raiskausrikoksista).

Seksuaalirikosten oikeudenkäyntien (tuomioiden perustelujen) yhteydessä on tullut esiin seikkoja, joista on syytä olla huolissaan. Toisinaan syntyy mielikuva, että **raiskausrikosten paheksuttavuutta arvioidaan vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti porrastetusti sukupuoliyhteyden tekotavan perusteella.** Asianomistajalle ja myös tämän oikeudenkäyntiavustajalle on saattanut jäädä mielikuva ikään kuin jostain oikeuskäytännössä vallitsevasta kolmijakoisesta raiskausten jaottelusta. (emätinyhdyntä=raiskaus, anaalivydyntä=törkeä raiskaus, oraalivydyntä=lievä raiskaus). **Tällaisten mielleyhtymien välttämiseksi yksityiskohtaisia perusteluja tässä kohdin olisi syytä täsmentää siten, ettei kysymys ole ainakaan tällaisesta oikeuskäytäntöön vakiintuneesta kaavamaisesta jaottelusta sukupuoliyhteyden tekotavan mukaan.**

Hallituksen esityksen perusteluissa on ansiokkaasti kiinnitetty huomiota tekijän ja uhrin läheisen suhteen mahdolliseen vaikutukseen raiskausrikosten arvioinnissa. Se, että tekoa ei lievennä avioliitto, parisuhde tai seurustelu, on tarpeellista myös vielä vuonna 2013 mainita erikseen Suomen rikoslain raiskauspykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Ehdotetun rangaistusasteikon osalta ei ole lausuttavaa.

- **TÖRKEÄ RAISKAUS (RL 20 LUKU 2 §)**

Esityksessä ehdotetaan rikoslain 20 luvun 2 §:n mukaisena törkeänä raiskauksena rangaistavaksi jatkossa myös raiskaukset, joissa kohteena on alle 18 vuotta nuorempi lapsi.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen puoltaa ehdotusta.

Valitettavasti oikeuskäytännössä törkeän raiskauksen tunnusmerkistö täyttyy kovin harvoin, vaikka raiskauksen kohteena olisi lapsi. Toivottavasti nyt esitetyn muutoksen jälkeen aiempaa useammin uhrin alaikäisyys korostuu myös teon kokonaisuutta arvioitaessa siten, että raiskaus myös kokonaisuutena arvioituna katsotaan törkeäksi uhrin ollessa alle 18-vuotias lapsi (... "ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen on törkeä"). Ongelmat oikeuskäytännössä liittyvät useimmiten kokonaisuusarviointiin.

Törkeää raiskausta koskevan tunnusmerkistön uudistamisessa olisi nyt mahdollista täsmentää myös tunnusmerkistössä mainitun hengenvaarallisen tilan syntymistä ja sen merkitystä tunnusmerkistön täyttymisen arvioinnissa. Käytännössä vaikka raiskaaja(t) on kuristanut alaikäistä lasta, tai oraalipenetraatiossa lapsiuhri on ollut tukehtua (mieltänyt kuolevansa tukehtumalla), raiskausta ei ole kuitenkaan kokonaisuutena arvioiden katsottu törkeäksi raiskaukseksi. Mielestämme tällaisten tilanteiden selventäminen nyt hallituksen esityksen perusteluissa törkeää raiskausta koskevan raiskauksen kohdalla olisi perusteltua.

SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ (RL 20 LUKU 5a§ (uusi))

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi rikoslain 20 lukuun uusi 5 a§ seksuaalisesta häirinnästä.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen puoltaa ehdotusta.

- **SUKUPUOLIIHTEYDEN MÄÄRITELMÄN MUUTTAMINEN (RL 20 LUKU 10 §)**

Raiskauksen tunnusmerkistö perustuu tällä hetkellä sukupuoliyhteyden määritelmän varaan. Esityksessä ehdotetaan rikoslain 20 luvun 10 §:n mukaisen sukupuoliyhteyden määritelmän muuttamista siten, että se tarkoittaisi myös esineellä tai muulla ruumiinosalla kuin miehen sukupuolielimellä tehtävän seksuaalisen tunkeutumisen toisen peräaukkoon.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen puoltaa ehdotusta.

- **SYYTEOIKEUTTA KOSKEVA MUUTOS (RL 20 LUKU 11 §)**

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun syyteoikeutta koskevaa 11 §:ää muutettaisiin siten, että asianomistajarikokseksi jäisi vain 18 vuotta täyttäneeseen henkilöön kohdistunut seksuaalinen häirintä.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen puoltaa ehdotusta.

Suuri osa seksuaalirikoksista ei tule poliisiin tietoon, jos uhri itse ei siitä tee rikosilmoitusta. Seksuaalirikokset ovat vakavia rikoksia, ja valtion velvollisuuksiin kuuluu viedä asia eteenpäin eikä jättää asian etenemistä uhrin harkinnan varaan.

Raiskauksen uhrin oikeus tehokkaaseen rikosoikeudelliseen suojaan on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan suojaama oikeus. Se tarkoittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan nimenomaan rikosoikeudellisia toimenpiteitä. Kysymys ei siis ole pelkästään siviilikanteista, sovittelusta tai vahingonkorvauksista. Se edellyttää tehokasta rikosoikeudellista sääntelyä, tehokasta rikostutkintaa, tehokasta syyttämistä ja tehokkaita rikostuomioita.

Asianomistajalla on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Asiaa olisi syytä lähestyä tästä ihmisoikeusnäkökulmasta eikä nähdä rikosprosessia enää uhrille raskaana

kokemuksena. Olosuhteita oikeusprosessin kaikissa vaiheissa tulee kehittää uhreille myönteiseen suuntaan.

"Asian arkaluonteisuus ja kiusallisuus" eivät ole enää este uhrien oikeuksien toteutumiselle. Uhrin henkilöllisyys pystytään salaamaan riittävän hyvin jo nykyisin keinoin. Uudelleentraumatisoitumisen ehkäisemiseksi on muitakin keinoja kuin oikeudenkäynnin välttäminen uhrin suojelemisen nimissä. Oikeusprosessia tulee helpottaa siten, että luodaan asianomistajalle inhimilliset olosuhteet, koulutetaan oikeuslaitoksen henkilöstöä kohtaamaan uhrin oikein, jaetaan tietoa uhreille heidän oikeuksistaan ja mahdollisuudestaan tukeen ja apuun alusta alkaen, tavataan uhria useammin, annetaan aikaa puhumiselle, puututaan herkemmin syytettyjä puolustavien asianajajien epäasialliseen käytökseen oikeussalissa jne. Valitettavasti tietoa seksuaalirikosten uhrien tukipalveluista ei vielä kukaan jaeta riittävästi viranomaisissa. Raiskauskriisikeskus Tukinainen pyrkii parantamaan omalla käytännön työllään seksuaalirikosten uhrien asemaa kaikissa oikeusprosessin vaiheissa.

- **TOIMENPITEISTÄ LUOPUMINEN (RL 20 LUKU 12 §)**

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun toimenpiteistä luopumista koskeva 12 § kumottaisiin. Asianomistajan ns. vakaa tahto ei voi enää estää syytteen nostamista raiskauksesta.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen puoltaa ehdotusta.

Ks. perustelut edellä.

LOPUKSI

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että seksuaalirikosten tunnusmerkistöt rakentuvat pääsääntöisesti jatkossakin väkivalta-käsitteen varaan. Esityksessä on perusteltu, miksi seksuaalirikoksia koskevaa lainsäädäntöä Suomessa ei muuteta siten, että tunnusmerkistöt perustuisivat pelkästään uhrin puuttuvalle suostumukselle. Se merkitsee pääsääntöisesti väkivallan eri muotojen ja väkivallan voimakkuuden analysointia tulevaisuudessakin seksuaalirikosten tunnusmerkistöjä arvioitaessa.

Rikoslain 20 luvun 5 §:n mukaisen seksuaalisen hyväksikäytön osalta Raiskauskriisikeskus Tukinainen on lausunut aiemmin oikeusministeriölle toimittamissaan lausunnoissa. Tässä hallituksen esityksessä ei ehdoteta muutoksia seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaan lainkohtaan. Seksuaalisen hyväksikäytön osalta olisi tärkeää pohtia, kattaako voimassaoleva raiskauspykälä mahdollisesti jo nyt myös seksuaalisen hyväksikäytön joitain tekemuotoja.

Helsingissä, syyskuun 12. päivänä 2013

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

/Tukinainen ry